

akcija (Boris Domagoj Biletić, Valter Smoković), do pitanja Drugosti (Natalija Grgorinić i Ognjen Rađen, Amir Alagić) te teoretskoga pristupa temi (Boris Bogunović, Boris Koroman), eseji svjedoče o kompleksnosti jednoga vremena i prostora te njegovih aktera.

Na kraju, umjesto zaključka, u „Sažetku“ su rezimirani ciljevi i misao vodilja prilikom stvaranja ovoga kataloga. Iako su vidljivi jasni nedostaci, prvenstveno složeniji znanstveni aparat te kompleksnija analiza primarnih izvora, i sami su autori svjesni da je to tek početni korak prema zahtjevnijem, detaljnijem i dugotrajnijem istraživanju. Važno je istaknuti bogatu grafičku i likovnu opremljenost kataloga koji je sačuvala i brojne fotografije od zaborava nakon zatvaranja izložbe. Zbog toga ovaj je projekt hvalevrijedan pothvat studenata kojima treba oprostiti manjak iskustva i znanja jer su u obliku kataloga *Pulski dir* ponudili strukturu jednoga od mogućih pristupa identitetu Pule koji jest, a i nastaviti će biti, predmetom interesa mnogobrojnih istraživača.

Anita Buhin

Iva Đorđević, *Neistražena*, Buzet: Kaleido, 2012., 188 str.

U izdanju udruge Kaleido pojavilo se 2012. jedno od zanimljivijih izdanja istarske literature – *Ne(istra)žena*, autorice i istraživačice Ive Đorđević. Knjiga, u naslovu satkana od tri riječi u jednoj, složena kao mala kulturno-povijesna zbirka, zemljovid i „ženski vodič kroz Istru“, pomaže nam da sačuvamo dio povijesti na koji bismo i zaboravili ili ga se tek povremeno sjetili. Spisateljica piše o ženama koje su na svoj način obilježile prostor i vrijeme u *Terri incogniti*, njihovim sudbinama i životima. Sastoji se od tri glavna odjeljka: „Magična Istra“, „Svjedokinje vremena“ i „Zvijezde istarsko“, a uz knjigu dolazi i CD sa 16 audiozapisa koji zaokružuju ovaj projekt koji se od performansa i izložbe prenio do knjige i nastavka priče u film, kako i sama autorica najavljuje u uvodu.

Duga Mavrinac je uvodničarka u djelo najavom „*Ne(istra)žena* kao putovanje – identitet kao naracija“. Jasno je secirala ne samo sadržaj knjige, nego i dubine istraživanja Ive Đorđević i ovoga projekta. Upozorava nas kako djelo „ukazuje na šarolikost ženskih sudbina i identiteta“ i kako je

knjiga „spasila mnogobrojne žene i njihove priče od zaborava“. Postavlja dva ključna pitanja koja bismo, čini mi se, trebali redovito sami sebi i društvu postavljati: društveni zakoni koji određuju kolektivna sjećanja i upravljaju njima te pitanje identiteta. Općepoznata neprisutnost ili nevidljivost žena u povijesti ovdje se provlači kroz važnost Majke Zemlje, božice, mučenice i roditeljice, hrama i skloništa, kulture i znanja.

Dorđević je Nju personificirala. Preobukla je *Terru magicu* u neodoljivu djevojku, zavodnicu, rasplesanu i dostojanstvenu. Upravo tako započinje prvo veće poglavlje nazvano „Magična Istra“. Sastoji se od četiri potpoglavlja: „Kultovi i autohtona božanstva“, „Svetice“, „Fantastična bića“ i „Legende, priče, predaje“.

Ovaj koloplet priča je mali povijesni pregled i veliki uvod u glavnu temu. Kako djelo pripada kulturnoj povijesti, onda je takav uvod i logičan. Autorica ističe važnost 177. godine prije Krista, do kada su se u Istri štovala uglavnom ženska autohtona božanstva, potom italski i orijentalni kultovi kojima se dogodio sinkretizam, a posebno mjesto ima Velika Majka (*Magna Mater*) i važnost matrijarhalne tradicije te štovanje kultova ženskoga roda, od kojih je najzanimljivija Histrija kao zaštitnica Istre.

U potpoglavlju „Svetice“ autorica se kronološki dotiče utjecaja kršćanstva na ovaj prostor. Izdvaja svetice koje su ostavile traga na istarskom poluotoku – svetu Fošku, svetu Eufemiju i svetu Nikolozu. Spisateljica opisuje njihov svetački život i običaje slavljenja u krajevima u kojima se štiju.

„Fantastična bića“ na dinamičan način opisuje u koga su i na koji način ljudi vjerovali, od koga su strahovali i što su očekivali. Potpoglavlje utemeljeno na analizi praznovjerja podijeljeno je na nekoliko manjih cjelina u kojima su istaknute vještice i progoni vještica u Hrvatskoj i Istri, od kojih posebno ističe posljednju istarsku vješticu Mariju Radoslović, zatim štrige ili štringe, more, vile te štroilige i tetu Rožu iz Zamaskoga Dola. Vještice autorica vezuje uz pojam inkvizicije, a ostale pojmove uz pučku predaju. Svim pojmovima prilazi najprije etimološki, potom prelazi na običaje, načine vjerovanja i same primjere, pa je ovdje uočljiva autoričina sklonost lijepom pisanju, ali i analitičnosti.

„Legende, priče, predaje“ posljednji su dio „Magične Istre“. Podnaslovi „Izvor ljekovite vode“, „Romeo i Julija iz Baredina“, „Tajna Pazinske jame“, „Kako je nastala pulska arena“, „Djevojka iz Beteraja“ i „Tajna mornaričkoga groblja“ daju bajkovitost i razigranost ovom djelu, koje se i nameću kroz

ovakve teme. Šest malih priča koje na zanimljiv način opisuju povijest trenutka određenoga kraja, ali i daju još jedan dokaz zanimljivosti, začudnosti i tajnovitosti Istre.

Središnji dio djela je najrazigraniji i najšarolikiji. Spisateljica ulazi u drugačiju povijest istarskih žena koje su se bavile raznim vrijednim zanimanjima. Pluralitet ženskih uloga na poseban način pokazuje vrijednost i važnost žena kroz stoljeća. Uz tekstove o tim ženama Đorđević donosi i njihova imena, datume rođenja te audiozapis. Te svjedokinje vremena su čuvarice priča, šavrinke, mlikarice, dekle, bajle, bogovice, babice, tabakine, sardeline, učiteljice, žene rata i poraća, telefonistice i radiovoditeljice. Čuvarice priča su Valerija Marion, Milica Vivoda, Milena i Danica Flego te Marija Jakac. Uz historiografsku vrijednost, mišljenja smo da knjiga donosi i jezičnu jer je vidljiva jezična raznolikost kod nabrojanih profila. Možemo saznati gdje su se nalazile hiže (kuće) kojih sada više nema, kako se prala roba, što se kuhalo i jelo, podrijetlo imena i prezimena u kraju iz kojega dolazi izabrana junakinja knjige, kako se išlo u školu, a fotografije dodatno dočaravaju priču.

Kod kantadurki je sačuvano bugarenje i tradicija starinskoga pjevanja, nošnje, brojalice i ostali običaji. Šavrinke su žene iz područja Šavrinije, dijela slovenske Istre, koje su bile najsposobnije kada je u pitanju opskrba jajima, vinom, mlijekom i drugim prehrambenim proizvodima, ali su i plele i šile. S vremenom se taj naziv počeo rabiti samo za trgovkinje jajima. Mlikarice su imale svoju važnu ulogu u prehrani gradskoga stanovništva. Isticala su se mlikarice iz Nugle i s Grobnika. Žene i mlade djevojke bile su tegljačice, a poglavlje završava zanimljivom pričom o mlikarici. Dekle ili služavke uglavnom su bile seoske djevojke. Autorica navodi kako su morale kuhati, prati, čistiti, peglati, nositi vodu i ugljen, brinuti se o djeci i starijima itd. Tu posebno ističe Ivanku Beaković – Giovanninu, rođenu 1924. godine. Bajle ili profesionalne dojilje bilo je specifično zanimanje seoskih žena u Istri, a u prilog tome je i zanimljiv članak iz *Glasa Istre* iz 1958. „Matere naše »bajle« su bile“. Istaknuto je ime Franke Soldatić. Bogovice ili Božje žene su žene „snažne intuicije, specifičnih znanja, poznavateljice iscjeljujućih biljaka, sušenja ljekovitih trava...“ i općenito savjetnice za život. Takva je Ivanka Živković ili nona Nena. Babice ili primalje svoje su znanje prenosile „s koljena na koljeno“ i postajalo je obiteljskim zanimanjem. Istaknuta je Lidia Plisco ili babica Lidia s Bujštine. U ovom poglavlju saznajemo i

povijest otvaranja rodilišta u Istri, uvjete života u poslijeratnim godinama itd. Autorica je opisala i ulogu Katarine Berton ili Katice Babice, koja je završila školu u Trstu, prošla teška ratna vremena, preživjela strijeljanje od strane Nijemaca i radila dugi niz godina kao primalja. Tabakine su bile radnice u tvornici duhana. Uživale su povlašten položaj, imale su veće plaće i bolje uvjete od drugih rovinjskih radnika. Ovo je zanimanje u tim vremenima žene pozicioniralo toliko visoko da su bile najpoželjnije udavače jer su imale relativno dobra i sigurna primanja. Tako autorica navodi Anu Marić, udanu Sošić, danas 85-godišnju staricu. Sardeline su bile vezane uz tvornice za preradu ribe od kraja 19. stoljeća. Sardelinama su nazivane u Rovinju, a srdelinkama u Poreču. Ističe Evelinu Janko, od koje saznajemo kako su radile, koju vrstu ribe obrađivale itd.

„Učiteljice“ su poglavlje koje donosi mali povijesni pregled razvoja školstva u Istri od srednjega vijeka do danas. Naglašava se važnost Ženske učiteljske škole u Pazinu koja 1912. postaje prva ženska škola u Istri. Ne(istra)žene učiteljice su Tereza Golmajer, rođ. Sošić, učiteljica sa službom u Buzetu, Vukosava (Wolfganga) FINDERLE iz Buzeta i Josipa Tomac sa službom u Roču. Narodne učiteljice bile su izabrane omladinke koje su nakon završene osnovne škole završile učiteljski tečaj: Andela Prodan, Marija i Ana Poropat te Ana Rotar.

Poglavlje „Žene rata i poraća“ ima nekoliko potpoglavlja: „AFŽ ili Antifašistička fronta žena i Savez ženskih društava“, „Ženska glasila NOB-a“, „List Istranka“ te većih odjeljaka o stradalnicama/mučenicama kao što su Ruža Petrović, Olga Ban i Norma Cossetto te aktivistica Marija Žudić. Sve teme dotiču se i opisuju važnu ulogu žena u narodnooslobodilačkoj borbi, ali i važnost i ulogu tiska. Ženska glasila neposrednoga poraća bila su *Dругарика*, *Rodoljupka*, *Istranka*, *Žena u borbi* itd., gdje spisateljica primjećuje epite tih heroína: hrabre, neumorne, odane, nepokolebljive, vesele i ponosne.

Kroz mali uvod u povijest komunikacija i telefona dolazimo do poglavlja „Telefonistice“. Telefonska služba obavještavanja, popularno nazvana „08“, uvedena je u Istru šezdesetih godina 20. stoljeća. Ističu se ovdje zanimljive anegdote, pitanja pozivatelja, traženja rezultata utakmica, razne neugodnosti itd.

Posljednje svjedokinje vremena su „Radio voditeljice“. Višnja Dolenc i Slobodanka (Boba) Antoniazzo akterice su ovoga maloga poglavlja. Tu se vide počeci istarskoga radija Radija Pule, kroz kratak četverosatni program,

zanimljive događaje i goste, emisije „Mladi za mlade“ i „Vaših 50 minuta“, glazbene emisije, političke izvještaje...

Drugi dio knjige naziva je „Zvijezde istarsko“. Riječ je, kako kaže Đorđević, o „vizionarkama“; za svaku od njih odredila je podnaslov koji ju opisuje. Upoznajemo tako dinamične životne putove ovih „zvijezda“ i „svjedokinja“, čime su se bavile i, iako spisateljica piše kako je možda čudan izbor dama, on je po nama posložen jasno i logično, pa je tako svaki dio Istre suživio s tim ličnostima i oživio te smatramo da je ovo poglavlje kruna knjige i zaključak velikoga središnjeg poglavlja „Svjedokinje vremena“. Philippa Lazea: Polana Illyrica – Ilirska Sapfo, Tereza Recchini: slikarica istarskoga baroka, Carlotta Grisi: kraljica baletnoga romantizma, Giuseppina Martinuzzi: revolucionarka novih obzora, Ada Šestan: pjesnikinja novoga zavičaja, Maria Polla Puecher: sopranistica Politeame Ciscutti, Lina Galli: pjesnikinja istarskoga egzodusa, Ema Bursać: ilustratorica *Čudnovatih zгода šegrta Hlapića*, Dialma Fažo: istarska Isadora Duncan, Ljubica Ivezić: prosvjetarka slobodarskoga duha, Marija Crnobori: istarska *hći*, Alida Valli: *grande damme* talijanskoga filma, Tatjana Arambašin: koliki su je voljeli, njenu Pulu, Breda Urbičeva: kazališna misionarka i, naposljetku, Agneza Urošević: dobar glas daleko se čuje.

Proučavanje uloge žena u povijesti istarskoga društva neizmjereno je značajno za njegovu cjelovitu spoznaju. Ovo vrijedno djelo lako je čitljivo svakome, a čini se da bi trebalo postati uobičajenom literaturom i u školama u sklopu nastave zavičajnosti kako bismo dobili, uz Balotu i ostale, još jednu dimenziju istarske povijesti i kulture.

Filip Zoričić

80 godina košarke u Puli, ur. Mišo Tikvicki, [s. l. (Pula):] Košarkaški savez Istarske županije, [s. a. (2013.),] 60 str.

Knjižica je nastala kao rezultat proslave 80 godina pulske košarke, organizirane 2012. godine. Tekstovi su, osim što vrve zanimljivim detaljima, popraćeni i fotografijama nekadašnjih igrača i ekipa, što im daje dodatnu živost, a čitatelju približuje prošlost. Uvod je napisao Albert Faggian, koji se s nostalgijom sjeća svojih igračkih dana, suigrača i prošlih vremena.